

OPEN IN ACTION - TYDZIEŃ OTWARTEJ NAUKI 2016

Ewa Adaszyńska

Biblioteka Uniwersytecka

Od 24 do 30 października obchodzić będziemy **Tydzień Otwartej Nauki** (Open Access Week)¹, tym razem pod hasłem **otwartość w działaniu** (Open in Action). Intencją organizatorów jest promowanie wolnego dostępu, zachęcenie do podejmowania działań wpierających otwartość, przede wszystkim jednak do publikowania prac w otwartym dostępie. Tegoroczne hasło skupia się na konkretnych działaniach, małych krokach, które może podjąć każdy z nas, aby przyczynić się do otwartości nauki. Podkreśla przejście od dyskusji do działania na rzecz otwarcia wyników badań i systemu komunikacji naukowej.

Tydzień Otwartej Nauki to wydarzenie międzynarodowe o dużym zasięgu oddziaływania, głównie w środowiskach naukowych. Uczestniczą w nim organizacje pozarządowe, uczelnie, instytuty badawcze oraz biblioteki z całego świata, zaangażowane w budowanie otwartej nauki. Wykorzystują one ten czas do edukowania, popularyzowania oraz pozyskiwania nowych zwolenników otwartości w nauce. Międzynarodowy Tydzień Otwartej Nauki obchodzony jest na świecie po raz dziewiąty (od roku 2008), w Polsce po raz siódmy (od roku 2010).

Inicjatorem Open Access Week jest międzynarodowa organizacja **Scholarly Publishing and Academic Resources Coalition** (SPARC) - stowarzyszenie wydawców i pracowników nauki, których zadaniem jest opracowanie nowych modeli dystrybucji tekstów naukowych.

SPARC to sojusz 800 bibliotek naukowych i akademickich z całego świata, pracujących na rzecz otwartego systemu komunikacji naukowej. Jego celem jest wspieranie i promowanie otwartego dostępu (ang. Open Access - OA), otwartych danych (Open Data) i otwartych zasobów edukacyjnych (Open Educational Resources - OER)- popularyzowanie ruchu wolnego dostępu do wyników badań naukowych, literatury, danych cyfrowych oraz zasobów edukacyjnych².

Otwarty dostęp (Open Access, OA) oznacza wolny, powszechny oraz trwały dostęp do cyfrowych form zapisu danych, a także treści naukowych i edukacyjnych dla każdego użytkownika sieci. To dostęp online, bezpłatny, a także wolny od większości ograniczeń prawnoautorskich i licencyjnych³.

Otwarty dostęp (OA) wiąże się ściśle z ruchem naukowym (Open Access Movement), który rozwija się od lat 90. i działa na rzecz budowy nowego otwartego modelu komunikacji naukowej. Głównymi kanałami dystrybucji wiedzy są w tym modelu otwarte czasopisma, repozytoria oraz blogi naukowe, a także e-laboratoria. Pierwsze wolne czasopisma publikowane tylko w internecie pojawiły się pod koniec lat 80., a kilka lat później zaczęły się pojawiać elektroniczne recenzowane czasopisma naukowe o najwyższych standardach.

Idea otwartego dostępu do informacji wynika z tradycji wymiany myśli, jest szansą dla szerokiej dystrybucji wiedzy i upowszechniania wyników badań naukowych na szeroką skalę. Zapewnia powszechny dostęp do materiałów i badań naukowych, a publikującym twórcom daje większą rozpoznawalność i cytowalność prac. Zbudowana jest na przekonaniu, że wiedza jest dobrem publicznym, dlatego też może być swobodnie wykorzystywana i dostosowywana do potrzeb odbiorców, ulepszana i rozpowszechniana poprzez swobodę wariantów licencji Creative Commons - CC)⁴.

Wolny dostęp oparty jest na dwóch modelach prawnych:⁵

- 1. Gratis Open Access - darmowy** i otwarty dostęp to rozpowszechnianie utworu lub przedmiotu prawa pokrewnego w taki sposób, aby każdy mógł mieć do nich dostęp w miejscu i w czasie przez siebie wybranym, a także możliwość nieodpłatnego i nieograniczonego technicznie korzystania z nich, zgodnie z przepisami o dozwolonym użytku lub innych wyjątkach przewidzianych w przepisach prawa.
- 2. Libre open access - wolny** i otwarty dostęp to rozpowszechnianie utworu lub przedmiotu prawa pokrewnego w taki sposób, aby każdy mógł mieć do nich dostęp w miejscu i w czasie przez siebie wybranym wraz z udzieleniem każdemu licencji na nieograniczone, nieodpłatne i niewyłączne korzystanie z nich oraz z ich ewentualnych opracowań. Licencja może zawierać postanowienia nakładające na korzystającego zobowiązania nienaruszające istoty uprawnienia do nieograniczonego, nieodpłatnego i niewyłącznego korzystania, takie jak obowiązek przekazania odbiorcy informacji o twórcy, producencie lub wydawcy, przedmiocie licencji oraz o jej postanowieniach, lub obowiązek udostępnienia odbiorcom przedmiotu licencji lub jego opracowania na takiej samej licencji⁶.

1 Zob. Open Access Week, <http://www.openaccessweek.org/profiles/blogs/theme-of-2016-international-open-access-week-to-be-open-in-action>

2 Zob. SPARC Scholarly Publishing and Academic Resources Coalition, <http://sparcopen.org/>

3 Zob. P. Suber, *Otwarty dostęp*, Warszawa 2014, s. 16, <http://www.bm.cm.uj.edu.pl/documents/21651741/56d5843c-2e99-43a2-a4bf-f34324a1b048>

4 Zob. Koalicja Otwartej Edukacji, <http://koed.org.pl/o-koalicji/>

5 Wdrożenie i promocja otwartego dostępu do treści naukowych i edukacyjnych: praktyki światowe a specyfika polska, zespół ICM pod kier. M. Niezgodki, Warszawa 2011, s. 264-265, https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/1545/20120208_EKSPERTYZA__OA__ICM.pdf?sequence=1

6 Stosowane w nauce licencje Creative Commons (CC) tworzone są na podstawie czterech warunków: **Uznanie autorstwa** (attribution) BY - nakazuje, aby licencjobiorca przekazywał wraz z rozpowszechnianym utworem

Gratis OA udostępnia prace za darmo, ale zastrzega wszelkie pozostałe prawa do publikacji, natomiast Libre OA - zastrzega tylko część praw do publikacji, które są wymienione w definicji otwartego dostępu jako minimalne.

Wolny dostęp oparty jest na dwóch modelach dystrybucyjnych:⁷

1. Złotej drodze otwartego dostępu - publikowania prac naukowych w czasopismach dających otwarty dostęp do wszystkich artykułów. Model ten stosuje wiele największych wydawnictw świata, np. Springer, Nature czy Elsevier oraz działające w Polsce wydawnictwo Versita Open Access.

2. Zielonej drodze otwartego dostępu - publikowania prac naukowych w repozytoriach otwartych, często opartych na samodeponowaniu (self-archiving).

Rozwinięciem ruchu otwartego dostępu jest **ruch otwartej nauki** (Open Science), oparty na zasadzie otwartości na wszystkich etapach pracy i komunikacji naukowej. Odnosi się nie tylko do publikacji treści, ale do całości kształtu pracy naukowej. Obejmuje wszystkie próby stosowania otwartych modeli produkcji i dystrybucji treści. Zasady te określone w 2008 r. w Barcelonie w projekcie Science Commons opierają się na czterech podstawach:

- __otwartym dostępem do treści w modelu Open Access,
- __otwartym dostępem do narzędzi: materiałów, oprogramowania oraz metod badawczych niezbędnych do powtórzenia lub nowego badania,
- __otwartych danych (Open Data), swobodnym rozprowadzaniu, kopiowaniu, formatowaniu i łączeniu danych w nowych badaniach,
- __cyberinfrastrukturze, dostępem do ogólnodostępnej infrastruktury przechowującej treści i dane umożliwiające ich łączenie, oprogramowania (ang. Open Source).

Otwarta nauka wymaga nie tylko odpowiednich narzędzi: technologii informatycznych i rozwiązań prawnych, ale też zmiany nastawienia badaczy⁸.

Dobrymi przykładami są: brytyjska polityka Research Councils (RCUK), zobowiązująca do otwartego publikowania materiałów naukowych powstałych ze środków publicznych; polityka otwartości przyjęta przez National Institute of Health, rozszerzona na kilkanaście innych instytucji badawczych; otwarta polityka UNESCO wspierająca ogólnosięciową wymianę wiedzy i innowacji⁹; czy określona przez Polskę w październiku 2015 r. polityka otwartości zawarta w **Kierunkach rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce**¹⁰. Polityki te zawierają zarówno

rekomendacje dla wolnego dostępu, jak też wskazanie do stosowania wolnych licencji prawnoautorskich, w szczególności licencji **Creative Commons - Uznanie Autorstwa**. Daje ona najszerszy zakres wolności, gwarantuje dostępność wyników badań, wpływa na ich cytowalność, popularyzuje naukę.

Upowszechnianie otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych jest trendem światowym i ma charakter ponadnarodowy. Na rzecz otwartej nauki działa szereg instytucji europejskich. 17 grudnia 2007 roku Europejska Rada ds. Badań Naukowych (European Research Council - ERC) opublikowała **Wytyczne dotyczące otwartego dostępu**¹¹. Na ich podstawie wymaga, aby wszystkie recenzowane publikacje naukowe, powstałe w ramach projektów finansowanych przez ERC, były umieszczane w repozytoriach instytucjonalnych lub dziedzinowych, w modelu otwartym, do sześciu miesięcy od daty ich opublikowania.

Zalecenia Komisji Europejskiej z 17 lipca 2012 r. w sprawie dostępu do informacji naukowej i jej ochrony (2012/417/UE), zobowiązują do zapewnienia powszechnego i bezpłatnego dostępu do wyników badań naukowych i publikacji finansowanych ze środków publicznych z zachowaniem ochrony praw własności intelektualnej¹². Cele te przyświecają nie tylko uczelnianym repozytoriom, ale też takim projektom jak Wirtualna Biblioteka Nauki, Centrum Otwartej Nauki, BazTech, BazHum, czy MNiSW. Model otwartości cieszy się w świecie dużą popularnością. Serwis Registry of Open Access Repositories Mandatory Archiving Policies rejestruje około 770 otwartych mandatów przyjętych przez instytucje na całym świecie¹³. Komisja Europejska przyjęła otwarty dostęp do publikacji naukowych jako zasadę w **Programie Horyzont 2020**¹⁴.

Polityka otwartego dostępu przedstawiona w **Kierunkach rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce** opiera się na pięciu zasadach¹⁵:

- 1. Otwartości** - publikacje naukowe, które powstały w wyniku badań finansowanych ze środków publicznych, powinny być publicznie dostępne.
- 2. Równoległych dróg** - dostęp może być zapewniony poprzez publikację w otwartych recenzowanych czasopismach i książkach naukowych (tzw. droga złota) oraz umieszczenie publikacji w repozytoriach (tzw. droga zielona).
- 3. Szybkiego dostępu** - prace powinny być udostępnione w jak najkrótszym czasie od daty ich publikacji, najlepiej natychmiast.
- 4. Maksymalizacji jakości treści** - udostępniane prace powinny być jak najbliższe wersji opublikowanej, najlepiej w tzw. ostatecznej wersji wydawcy, czyli wersji artykułu naukowego, który ukazał się w czasopiśmie naukowym, lub wersji książki opracowanej przez wydawcę.

informacje o autorstwie, źródle oraz o samej licencji. Użycie **niekomercyjne** (non-commercial) NC - zawęża uprawnienia licencjobiorcy do korzystania z utworu i opracowań wyłącznie w celach niekomercyjnych. **Na tych samych warunkach** (share-alike) SA - oznacza rozpowszechnianie utworów tylko na tej samej licencji, co dzieło oryginalne. **Bez utworów zależnych** (non-derivatives) ND - zakazuje tworzenia utworów zależnych - zob. *Wolne licencje w nauce: instrukcja*, oprac. zbiorowe w ramach booksprintu Biblioteki Otwartej Nauki 14/06/2013, s. 23-24, <http://centrumcyfrowe.pl/projekt/biblioteka-otwartej-nauki/wolne-licencje-w-nauce-instrukcja/>

⁷ Zob. *tamże*, s. 19-20.

⁸ Zob. *Przewodnik po otwartej nauce*, aut. J. Hofmók, A. Tarkowski, B. Bednarek-Michalska, K. Siewicz, J. Szprot, Warszawa: ICM UW, 2009, s. 55-63, http://creativecommons.pl/wp-content/uploads/2012/06/Przewodnik_Po_Otwartej_Nauce.pdf

⁹ Zob. *Wolne licencje w nauce*, op. cit., s. 11-13.

¹⁰ Zob. *Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników*

badania naukowych w Polsce, dostęp: http://www.nauka.gov.pl/g2/orygina-1/2015_10/9f62cc350837b942e51ae23dd1f23df8.pdf

¹¹ ERC Scientific Council Guidelines for Open Access, https://erc.europa.eu/sites/default/files/document/file/erc_scc_guidelines_open_access.pdf

¹² Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L 194/39, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L>

¹³ Zob. serwis ROARMAP, dostęp: <http://roarmap.eprints.org/>

¹⁴ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 1290/2013 z dnia 11 grudnia 2013 r., http://ec.europa.eu/research/participants/data/ref/h2020/legal_basis/rules_participation/h2020-rules-participation_pl.pdf

¹⁵ *Kierunki rozwoju*, op. cit. s. 4-5.

5. **Maksymalizacji korzyści** - publikacje powinny być udostępniane w modelu otwartego dostępu libre, najlepiej na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa (CC-BY) lub licencji Creative Commons Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach (CC-BY-SA).

W lutym 2016 r. ukazał się raport opracowany przez Platformę Otwartej Nauki - **Otwarty dostęp w instytucjach naukowych**, skierowany do osób odpowiedzialnych za upowszechnianie dorobku instytucji naukowych - kadry kierowniczej, redaktorów repozytoriów i bibliotekarzy, pracowników działów promocji, centrów transferu technologii oraz działów prawnych. Ma charakter praktyczny i wspomaga realizację zaleceń zawartych w Kierunkach rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce¹⁶ (uzupełnia

wcześniejszy raport *Otwarta nauka w Polsce 2014. Diagnoza*).

Międzynarodowy Tydzień Otwartej Nauki to czas na wspólne inicjatywy, a także skoordynowaną akcję informacyjną skierowaną do środowisk naukowych i edukacyjnych. Zapraszamy do współpracy, ale też do skorzystania z propozycji biblioteki działającej na rzecz otwartości od wielu lat.

Tydzień Otwartej Nauki 2016 będzie okazją do zaprezentowania uczelnianego repozytorium, opartego podobnie jak Zielonogórska Biblioteka Cyfrowa na oprogramowaniu dLibra. Uczelniane repozytorium powstało zgodnie z zaleceniami Ministerstwa.

16 Zob. *Uwolnij Naukę* <http://uwolnijnauke.pl/polityka-naukowa/>

WAKACJE... I PO WAKACJACH

Marta Janowicz

Sezon wakacyjno-urlopowy dobiega końca. Pomimo tego, iż był to czas odpoczynku, w Parku Naukowo-Technologicznym UZ Sp. z o.o. wiele się działo. Sezon wakacyjny rozpoczęliśmy od uczestnictwa w Święcie Województwa Lubuskiego, które odbyło się 25 czerwca br. w Parku Mużakowskim, pod hasłem „Natura. Nauka. Kosmos”. Innym znaczącym dla nas wydarzeniem, była wizyta wiceministra nauki i szkolnictwa wyższego, Piotra Dardzińskiego, odpowiedzialnego za innowacje oraz współpracę nauki z przemysłem. Jest to kolejny przedstawiciel tego resortu, który w krótkim czasie odwiedził Park Naukowo-Technologiczny Uniwersytetu Zielonogórskiego (wcześniej z wizytą na uczelni był minister Jarosław Gowin). Wiceminister odwiedził laboratorium w Centrum Budownictwa Zrównoważonego i Energii oraz Centrum Technologii Informatycznych. W drugiej połowie lipca PNT UZ Sp. z o.o. uczestniczył w I Pikniku Centrum Nauki Keplera w Zielonej Górze. Park ma również dwóch nowych rezydentów: są to firma Hertz Systems, która działa w obszarach systemów bezpieczeństwa, wojskowych systemów teleinformatycznych, systemów nawigacji satelitarnej GPS i systemów kosmicznych oraz firma Studio Bozon, która tworzy niezwykle efekty specjalne wprowadzające produkcje wideo w trzeci wymiar. Firma zajmuje się również animacjami komputerowymi, grafiką i wizualizacją oraz projektowaniem reklamowym. We wrześniu PNT UZ Sp. z o.o. rozpoczął sezon międzynarodowym spotkaniem: to Forum Miast Bliźniaczych, które odbyło się w auli Centrum Budownictwa Zrównoważonego i Energii. Poza tym rozpoczynamy cykl spotkań seminaryjnych dla Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego, który potrwa aż do maja przyszłego roku. My ze swojej strony, nadal będziemy robić wszystko, aby łączyć naukę z biznesem, wspierając tym samym sektor MŚP. Oznacza to nowe projekty B+R, szkolenia oraz stałą współpracę z jed-

FOT: PNT

nostkami władz lokalnych, takimi jak Urząd Marszałkowski oraz Urząd Miasta. Aktualnie pracujemy nad cyklem szkoleń dla firm z sektora MŚP i w związku z tym, w IV kwartale tego roku, planujemy otworzyć Akademię PNT UZ Sp. z o.o. Wszystkich zainteresowanych wydarzeniami w Parku oraz naszą ofertą zapraszamy na stronę www.pnt.uz.zgora.pl oraz na www.facebook.com/PNT.UZ.Sp.zoo/